

การประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้างคาว จังหวัดนนทบุรี

An Application of Tolerance in People's Lives Wat Khangkhao Community,
Nonthaburi Province

พระยูธาน นาคขำ
Phra Yudhan Nakkham

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
E-mail: yutanhappytime@gmail.com

Received May 13, 2023; Revised February 9, 2024; Accepted February 21, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้างคาว จังหวัดนนทบุรี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก และนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า ขันติธรรม แปลว่า ความอดทน อดกลั้นต่อความทุกข์ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น อดทนต่อสภาพของความร้อน หรือความเย็น อดทนต่อความทุกข์ทรมานของร่างกายเมื่อเจ็บป่วย อดทนต่อคำตำหนิ คำดูหมิ่น

1. ขันติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ขันติธรรมเป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงความอดทนต่อสิ่งชั่วร้ายที่เกิดขึ้นทั้งภายในจิตใจ และภายนอก สิ่งชั่วร้ายหรือปัจจัยภายในได้แก่ความโลภ เป็นต้น สิ่งชั่วร้ายหรือปัจจัยภายนอก ได้แก่ คำพูดเสียสติ เป็นต้น ขันติธรรมมี 4 ประเภท คือ อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อทุกข์ทรมาน อดทนต่อความเจ็บใจ และอดทนต่ออำนาจกิเลส คือ โลภ โกรธ หลง

2. แนวคิดการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้างคาวจังหวัดนนทบุรี พบว่า แนวทางการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้างคาวจังหวัดนนทบุรี เป็นการดำเนินชีวิตที่มีความหลากหลายในด้านครอบครัว สังคม ศาสนา และเศรษฐกิจ

3. การประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้างคาวจังหวัดนนทบุรีโดยการนำหลักขันติมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือ 1) การพิจารณาเห็นโทษของความโกรธที่เกิดขึ้นจากความไม่พอใจ หรือขัดเคืองใจ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะเป็นเหตุให้สร้างปัญหา หรือประพฤติดนพิตศีลธรรม 2) เห็นคุณค่าของขันติคือ สามารถอดกลั้นต่อกิเลสทั้งหลาย ไม่ให้ยินดีสนองความต้องการเกินจำเป็น 3) ความอดทนเป็นกุญแจสำคัญในการศึกษาเล่าเรียน การทำงาน หรือทำหน้าที่ของตนให้สำเร็จบรรลุเป้าหมาย และ 4) ความอดทนช่วยทำให้บรรลุเป้าหมายในทุกๆระดับคือ ในการดำเนินชีวิตระดับบุคคล ครอบครัว การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ และประเทศชาติ

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้ขันติธรรม; การดำเนินชีวิตของประชาชน; พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aimed to study the application of tolerance in the lives of the people of Wat Khangkhao, Nonthaburi Province. This research was qualitative research focusing on document survey and in-depth interviews, and presented its results in the form of descriptive writing. The results of the study showed that; -

1. Khanti or Tolerance in Theravada Buddhism indicated that it was a virtuous tolerance against any temptations that arise within the mentality as internal provocations or factors and external provocations. The internal factors are greed, and external provocations or factors are satirical speech, etc. There are 4 types of tolerance; tolerance to all difficulties, enduring painful feelings, enduring sorrows, and enduring all defilements; greed, anger, and delusion.

2. The concept of living of people who live at Wat Khangkhao community, Nonthaburi province was found that the way of life of people who live at Khangkhao, Nonthaburi province was a diverse lifestyle in terms of family, society, religion, and economy.

3. The application of tolerance for better living of people who live in Wat Khangkhao community, Nonthaburi province was conducted by applying the tolerance teaching in daily life by; 1) recognizing the disadvantages of intolerance causing the anger caused by dissatisfaction or offense which, when it happened, caused problems or immoral behavior, 2) knowing the advantages of tolerance which can endure all passions, 3) the tolerance or patience is the key for success in all activities such as study, work, or duty accomplishment, and 4) patience helps achievement their goals at all levels, namely in personal life, family, social and economic development and the nation.

Keywords: An Application of Tolerance; People's Lives; Buddhism

บทนำ

ขันติธรรมในความหมายของพระพุทธศาสนา หมายถึง ความอดกลั้นต่อความทุกข์ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น อดทนต่อสภาพของปัจจัยความร้อน หรือ ความเย็น อดทนต่อความทุกข์เวทนาของร่างกาย เมื่อเจ็บป่วย อดทนต่อคำดา คำดูหมิ่น และอดทนต่อความโลภ ความโกรธ ความหลง นั่นคือ ความอดทน อดกลั้นต่อความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกาย และจิตใจ การระงับความต้องการทางใจของตน เพื่อไม่ได้ตามต้องประสงค์ รู้จักทนไวเมื่อไม่ได้รับสิ่งที่ต้องการ ด้วยการรู้จักอดทน และอดกลั้นไม่แสดงอาการประทุพฤติที่ไม่ดีอันจะมีผลร้ายต่อตนเอง และผู้อื่น และยังหมายถึง ความเข้มแข็งของจิตใจของบุคคลในการที่จะละทิ้งความชั่ว การกระทำความดี และทำจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ แม้จะกระทบกระทั่งในสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาก็ตามการรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกรบกวนกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนา หรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ขันติ คือ ความอดทนต่อความเจ็บใจ โดยไม่คิดแก้แค้นอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำงาน ต่อสภาพธรรมชาติดินฟ้าอากาศ ความหนาว ความร้อน อดทนต่อการเจ็บไข้ได้ป่วย อดทนต่อกิเลสในสิ่งที่เราอยาก

ทำแต่ไม่สมควรทำ การที่ทุกคนก่อความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่กัน เบียดเบียน ทำร้าย กีดกัน ชิงชิง รั้งเกี่ยวกัน ด้วยเรื่องต่าง ๆ (พระพรหมคุณาภรณ์, ป.อ. ปยุตโต, 2555) เช่น เรื่องการกล่าวโทษผู้อื่นด้วยการโยนเหตุการณ์ที่ เลวร้าย หรือปัญหา ทางสังคมให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งรับผิดชอบ การเหยียบย่ำลบลู่สัญลักษณ์ การกีดกัน แบ่งแยก กีดกันจากการมีส่วนร่วมในสังคม โดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นส่วนรวมส่วนการแบ่งแยกนั้นก็มีหลายอย่าง เช่น แบ่งแยกทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือทางเพศ โดยใช้กำลังเพื่อให้เกิดการเสียเปรียบแก่อีกกลุ่มหนึ่งรวมทั้งการเหยียด สีผิว หรือเรื่องการใช้กำลังที่เหนือกว่ายึดครองทรัพย์สิน รวมทั้งเรื่องการแบ่งแยกทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือทางเพศ (พระอรุณชาติ เดชดำรง, 2566) โดยใช้กำลังเพื่อให้เกิดการเสียเปรียบแก่อีกกลุ่มหนึ่ง ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นได้กับ ทุกกลุ่มทุกที่ ส่วนสาเหตุที่ล้วนเกิดจากการขาดขันติธรรม ฉะนั้นมนุษย์จึงปฏิบัติต่อกันด้วยวิธีที่อันไม่พึงประ สดขขันติธรรมจึงได้เป็นเหตุแห่งความเจริญสูงสุดในชีวิตที่มีความจำเป็นต่อสังคม และชีวิตประจำวันเป็นอย่างยิ่ง เพราะสังคมที่บกพร่องขันติธรรมยอมแสดงถึงความเสื่อมโทรม และได้ทำให้มนุษย์มากไปด้วยความอาฆาต พยาบาท กลายเป็นช่องว่าง ก่อให้เกิดอันตรายคุกคามต่อสวัสดิภาพความมั่นคงปลอดภัยสำหรับชีวิต การไร้อันติจึง เปรียบเสมือนโรคภัยชนิดที่ ที่กำลังแพร่ระบาดอยู่ในสังคม และสร้างความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคมเวช ศาสตร์ในการป้องกันรักษาจิต จึงจำเป็นต้องใช้หลักขันติธรรมเป็นกุศโลบายของงานทั้งปวง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติสุขที่ก่อให้เกิดสันติภาพ และมีคำสอนที่เน้นการรู้จักให้อภัยอย่าง แท้จริง ให้อภัยการอดทนต่อสิ่งที่เข้ามากระทบในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต มีปรากฏในคำ สอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่เหล่าสาวกตอนหนึ่งว่า “ความอดทน คือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่านิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิตผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เรามีความรักวมไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่กำลังเบียดเบียนคนที่ด้อยกำลังกว่าตน รู้จักการอดทนต่อบุคคลอื่นสอดคล้องกับพระ ดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องการทำสงครามระหว่างเทพกับอสูร แก่พระภิกษุตอนหนึ่งว่า บุคคลใดเป็นคน แข็งแรงอดกลั้นต่อผู้อ่อนแรงกว่า ได้ความอดกลั้นของบุคคลนั้นบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นขันติอย่างยิ่งเพราะว่า บุคคลผู้อ่อนแรง จำต้องอดทนอยู่เองกำลังของบุคคลใดไม่เข้มแข็ง บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงกำลังของบุคคลนั้นว่า ไม่ใช่กำลัง เพราะว่าไม่มีบุคคลใดกล่าวโต้ตอบบุคคลผู้กำลัง และมีธรรมคุ้มครองแล้ว การนำหลักขันติธรรมมาใช้ ก็เพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น ครอบครัว ชุมชน สังคมระดับต่าง ๆ จนถึงสังคมระดับประเทศ รวมไปถึง การทำงานปฏิบัติหน้าที่สำเร็จลุล่วงด้วยดี การดำเนินชีวิตในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องนำหลัก “ขันติธรรม” มา ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมให้เกิดสันติสุข

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิต ของประชาชนวัดค้างคาว จังหวัดนนทบุรี เพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเป็นการเผยแผ่หลักธรรมคำ สอนของพระพุทธองค์ให้ชนรุ่นหลังได้นำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขของตน และสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาขันติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักขันติธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน
3. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้างคาว จังหวัดนนทบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

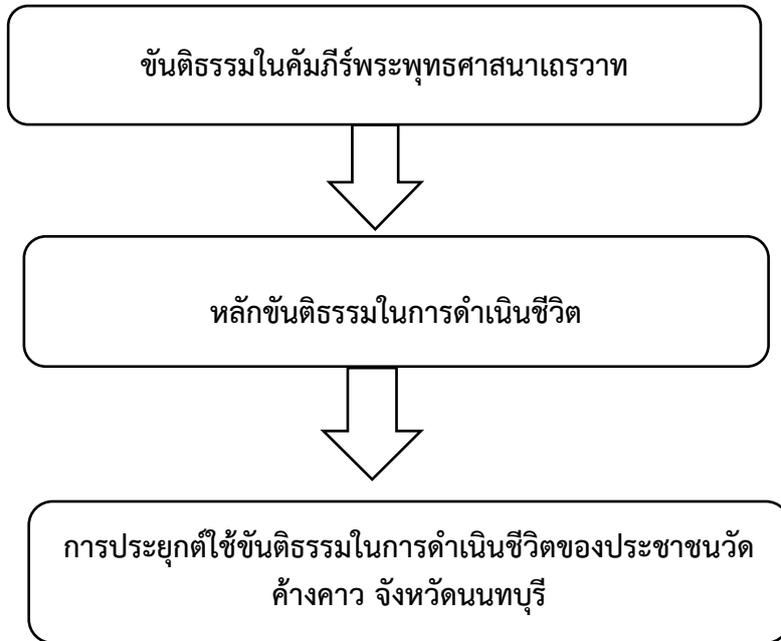
ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้นทางกาย ทางใจ ไม่ประพฤติกว้างละเมิด และแสดงกิริยาที่ เหมาะสมขันติ นับเป็นคุณธรรมสำคัญที่บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่ดั่งงาม แม้เพียงแค่การรักษาความเป็น มนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็ต้องอาศัยความอดทน ขันติความอดทนจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่มาพร้อม ๆ กับการ เกิดขึ้นของสรรพสิ่งทั้งหลาย เพราะเมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นสิ่งนั้นย่อม พยายามรักษาความดำรงอยู่แห่งตนเอง ด้วยการ อดทนทั้งทางกายภาพทางสังคม และทางจิตใจรวมถึงใช้ความอดทนพยายามสร้างสิ่งสนับสนุนรอบข้าง ที่จะ เกื้อหนุนให้ตนเองดำรงอยู่อย่างผาสุก ประเภทของขันติธรรมมี 4 อย่าง คือ ความอดทนต่อความมลำบาก ความ อดทนต่อ ทุกขเวทนา ความอดทนต่อความเจ็บใจ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมายและสนับสนุนในการดำรงชีวิต ของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ดั่งงาม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2555) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิด ประโยชน์ ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม (Phumphongkhochasorn et al., 2022)

หลักขันติธรรมแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ขันติ สำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน และขันติสำหรับการ พัฒนาตนไปสู่ความดั่งงาม การนำขันติมาประพฤติในการดำเนินชีวิตได้ 2 ลักษณะดังนี้ขันติเป็นคุณธรรมที่สนับสนุน ให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมายทั้งทางกายภาพทางสังคม และทางใจ ในส่วนที่เป็นโลกิยะ ขันติ จึงเป็น คุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติที่ดั่งงามของผู้ประพฤติ (เสถียรพงษ์ วรณปก, 2533) เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติ ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021) สามารถบูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้ อย่างเหมาะสม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566; Tan & Damnoen, 2020) สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา (โยตะ ชัยวร มั่นกุล และคณะ, 2566) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klomkul et al., 2023)

ขันติธรรม เป็นธรรมที่มีตรห้ควรประพฤติเพื่อความเป็นมิตรผู้ควรคบหา ขันติเป็นธรรมที่ผู้ช่วยควร ประพฤติ เพื่อความพยายามง่าย ย่อมเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะทำให้บุคคลประสบกับสิ่งที่ตนประสงค์ รวมถึงตลอดถึง บรรลุจุดหมายที่ดั่งงาม และเป็นคุณธรรมประจำตัวของบุคคลนั้น ๆ เมื่อบุคคลยึดมั่นในขันติ ความอดทนย่อมงด เว้นการกระทำล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา จนกระทั่งมีความประพฤติเรียบร้อยดั่งงามพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ พร้อมด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขันติจึงเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติอันดั่งงาม ควรแก่การประพฤติของบุคคล ทั้งหลายที่มุ่งความเจริญแห่งตนเอง (ไสว มาลาทอง 2542) นอกจากนี้ ขันติย่อมสามารถนำบุคคลไปสู่ปลายทาง ของชีวิตไม่ว่าในระดับใดก็ตาม ขันติเป็นคุณธรรมสำคัญที่สามารถพิจารณา และนำมาใช้ได้ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรม ด้วยเป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคลเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริม และสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ ประสบกับสิ่งที่ดั่งงาม นอกจากนี้ขันติยังเป็นศีลธรรม เพราะการประพฤติขันติย่อมแสดงอาการอดทน อดกลั้นเพื่อ งดเว้นจากการเบียดเบียน งดเว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา ควบคุมกายวาจาให้เรียบร้อย ผู้ประพฤติ ขันติจึงรักษาศีลรักษาความปกติเอาไว้ได้ ขันติจึงมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรม และศีลธรรม

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้ชั้นธรรมในการดำเนินชีวิตของชุมชนวัดค้างคาว จังหวัดนนทบุรี” มีกรอบแนวคิด ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้ชั้นธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้างคาว จังหวัดนนทบุรี” เป็นวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก
2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยรวบรวมข้อมูลที่เป็นนิตยสาร ฎีกา และเอกสารงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูล
4. นำเสนอผลการวิจัย
5. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ชั้นธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักชั้นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า เป็นหลักพุทธ ธรรมที่ว่าด้วย ความอดทนต่อความลำบาก ความอดทนต่อทุกขเวทนา ความอดทนต่อความ เจ็บ และความอดทนต่ออำนาจกิเลส เพื่อพัฒนา กาย วาจา และใจ ให้ฝ่าฟันปัญหา อุปสรรค ไปสู่จุดมุ่งหมาย และยังเป็นหลักธรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของ มนุษย์อย่างแท้จริงรากเหง้าที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากเหตุปัจจัย ภายใน คืออกุศลธรรม และปัจจัย

ธรรม โดยทฤษฎีถือว่าเป็นแกนกลางที่อยู่ลึกที่สุด เพราะเป็นการยึด มั่นถือนั่นในอุดมการณ์ ยิ่งถ้าทฤษฎีนั้นประกอบไปด้วยอภุศลมูล อันได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งจะก่อให้เกิดมิจฉาทิฐิ สำหรับเหตุปัจจัยภายนอกนั้นวิเคราะห์ได้จากต้นตออันเป็นที่มาของความขัดแย้งในปัจจุบัน ซึ่งเหตุปัจจัยเหล่านี้ทั้งหมดก็จะกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดสถานะของความขัดแย้งขึ้น จนอาจลุกลามนำไปสู่ความรุนแรง ในที่สุดสังคมจะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ได้อย่างสันติ ตั้งแต่ระดับจุลภาคจากระดับครอบครัวเพื่อนฝูงในโรงเรียนที่ทำงานในชุมชน และสังคม จำเป็นต้องได้เรียนรู้พฤติกรรม และการเคารพกติการะเบียบประเพณีสังคม เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การจะปรับตนให้เข้ากับทุกสถานการณ์ได้นั้น ต้องอาศัยขั้นติธรรม คือ ความอดทน อดกลั้นให้มาก เพราะเราไม่ได้อยู่เพียงลำพังคนเดียว ต้องมีการติดต่อสื่อสารข้องเกี่ยวกับคนรอบข้าง และผู้คนอีกมากมายในสังคมมีทั้งคนที่ถูกใจ และไม่ถูกใจ พบปะสิ่งของที่ถูกใจบ้าง ไม่ถูกใจบ้าง ถ้าปราศจากความอดทนเสียแล้ว คุณงามความดีต่าง ๆ ที่เราได้สั่งสมไว้ อาจจะพังทลายลงได้ เพราะอารมณ์เพียงชั่ววูบ ที่เกิดจากการขาดความยั้งคิด ขาดความอดทน ไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองให้ดี พระพุทธองค์ถึงได้ตรัสว่า ผู้มีขั้นติธรรมประจำใจจึงได้ชื่อว่านำประโยชน์สุขมาให้ทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น ผลที่เกิดแต่การมีขั้นติธรรมนั้น ทำให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้มีความสุขในสังคมร่วมกัน

หลักขั้นติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชน

ขั้นติธรรม คือ ความอดทน อดกลั้นทางกาย ทางใจ ไม่ประพฤติล่วงละเมิด และแสดงกิริยาที่ เหมาะสม ขั้นติธรรมนับเป็นคุณธรรมสำคัญที่บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งใจ แม้เพียงแค่การรักษาความเป็นมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็ต้องอาศัยความอดทน ขั้นติธรรมความอดทนจึง เป็นคุณธรรมสำคัญที่มาร่วม ๆ กับการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งทั้งหลาย เพราะเมื่อสิ่งใดเกิดขึ้น สิ่งนั้น ย่อมพยายามรักษาความดำรงอยู่แห่งตนเองด้วยการอดทน ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางจิตใจ รวมถึงใช้ความอดทนพยายามสร้างสิ่งสนับสนุนรอบข้างที่จะเกื้อหนุนให้ตนเองดำรงอยู่อย่างผาสุก

ขั้นติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนประกอบด้วยหลักธรรมมี 4 อย่าง คือ ความอดทนต่อความลำบาก ความอดทนต่อ ทุกขเวทนา ความอดทนต่อความเจ็บใจ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส ขั้นติธรรมในแง่ที่เป็นคุณธรรม สนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ขั้นติธรรมนับเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริม และสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ตั้งใจ ดังที่ผู้วิจัยได้จำแนกขั้นติธรรมไว้ 2 ลักษณะ คือ ขั้นติธรรมสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน และขั้นติธรรมสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงาม ทำให้ผู้วิจัยสามารถ แสดงการนำขั้นติธรรมมาประพฤติในการดำเนินชีวิตได้ 2 ลักษณะดังนี้ ขั้นติเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนให้ การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ทั้งทางกายภาพทางสังคม และทางใจ การนำขั้นติธรรมไปใช้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และยังเป็นพื้นฐานรองรับหลักธรรมทั้งหลาย ด้านเศรษฐกิจ เป็นการนำความอดทนมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความขยันหมั่นเพียร ประหยัด อดออม และอดทน การไม่มีความอดทนต่อการทำงาน ไม่อดทนต่อความลำบากตรากตรำนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา ถ้าหากไม่มีความอดทนการทำงานทุกอย่างย่อมไม่เกิดความสำเร็จ ถ้าไม่มีความโลก โกรธ หลง ย่อมจะไม่มีปัญหา เมื่อกิเลสเหล่านี้เกิดขึ้น คือปัญหาเกิดทันที เพราะขาดความอดทนอดทนหักห้ามใจตนเองไม่ได้อยากได้เกินความพอดีของตน ด้านการศึกษา เป็นการนำความอดทนมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดการกระตือรือร้น เพื่อที่จะเข้ารับการศึกษา ไม่ทิ้งโอกาสความสำเร็จในอนาคต และทำให้บุคคลมีการพัฒนาตนเพื่อนำไปสู่หนทางที่ถูกต้องเมื่อบุคคลยึดมั่นในขั้นติธรรม ความอดทนย่อมงดเว้นการกระทำล่วง ละเมิดทางกาย ทางวาจา จนกระทั่งมีความประพฤติเรียบร้อยดีงามพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อม ด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขั้นติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติอันดีงามควรแก่การประพฤติของ บุคคลทั้งหลายที่มุ่งความเจริญแห่งตนเองนอกจากนี้ ขั้นติธรรมย่อมสามารถนำบุคคลไปสู่จุดหมาย ปลายทางของชีวิต ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม ขั้นติธรรมเป็นคุณธรรมสำคัญที่สามารถพิจารณา และนำมาใช้ได้ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรม ด้วย

เป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคล เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริม และสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ดีงาม นอกจากนี้ชั้นศีลธรรมยังเป็นศีลธรรม เพราะการประพฤติชั้นศีลธรรมย่อมแสดงอาการอดทนอดกลั้นเพื่องดเว้นจากการเบียดเบียน งดเว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา ควบคุมกาย วาจาให้เรียบร้อย ผู้ประพฤติชั้นศีลธรรมจึงรักษาศีล รักษาความปกติเอาไว้ได้ ชั้นศีลธรรมจึงมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรม และศีลธรรม

การประยุกต์ใช้ชั้นศีลธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้ำจวนจังหวัดนนทบุรี

หลักชั้นศีลธรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างแท้จริง ชั้นศีลธรรมมีส่วนอย่างมากในการสร้างเสริมบุคลิกภาพ ความหมายของคำว่าบุคลิกภาพสรุปได้ว่า บุคลิกภาพมี 2 ประการคือ บุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายนอกได้แก่สภาพนิสัยจำเพาะ หรือลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลหนึ่งทีแสดงออกมาในรูปพฤติกรรม ทางกาย วาจา ต่อบุคคลอื่น หรือต่อสภาพแวดล้อม โดยทั่วไปของบุคคลนั้น และบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายใน ได้แก่สภาพลักษณะนิสัย การพัฒนาบุคลิกภาพ หมายถึง การปรับปรุงบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายนอก และบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะภายในให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหมาะสม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล สามารถอธิบายโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

“การกระทบกระทั่งทางด้านจิตใจ จนทำให้เกิดความเจ็บใจ ถือเป็นเรื่องทนได้ยาก แต่ก็ต้องอดทนให้ได้ เพราะไม่สามารถที่จะเข้าใจเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ฉะนั้น การหลีกเลี่ยงกับความ เจ็บใจไว้ภายในจึงเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้เรื่องบางเรื่องยุติลงได้ ไม่ก่อเรื่องขึ้นมาใหม่ อันจะ เป็นปัญหาที่จะต้องทำให้มีความอดทนอีกครั้ง นั้นหมายถึงการเจ็บใจจะต้องดำเนินต่อไป อาจทำให้เกิดปัญหามากขึ้นมากกว่าการเจ็บใจ อาจมีผลกระทบต่อการร่างกายการอดทนต่อการเจ็บใจ จึงเป็นสิ่งสมควรทำ เพื่อป้องกันสิ่งที่เหนื่อความคลาดหมายไม่ให้เกิดขึ้น เช่น การอดใจเมื่อถูกด่า ถูก นินทา ถูกดูถูกเหยียดหยาม เพื่อให้เกิดความเจ็บใจ และทำให้เกิดความทุกข์ภายในจิตใจ หากอดใจ ได้ก็ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า มีผลคือทำให้ใจเยือกเย็น เป็นสุขใจ ความสุข ใจของประชาชน คือการไม่เป็นทาสของกิเลส คือความโลภ โกรธ หลง ซึ่งเป็นเหตุให้ประพฤติผิดศีลธรรมและจริยธรรม การไม่ตกเป็นทาสของกิเลสเหล่านี้เกิดจากการอดทนต่อสิ่งยั่ว ใจต่าง ๆ ได้ จึงได้ชื่อว่าเป็นการได้พัฒนาจิตของตนให้เป็นจิตที่มีคุณภาพ” (สุวิชัย บุญเพ็ง, 2566)

“ความอดทนเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งในการทำให้คนบรรลุเป้าหมาย ในการทำงาน หรือการทำหน้าที่ ทำให้สำเร็จตามเป้าหมายของชีวิตได้ (ชาญชัย สดศรี, 2566)

“ผลของการอดทนในการทำหน้าที่ของมนุษย์ที่เกี่ยวกับการประกอบสัมมาชีพคือทำให้เป็นผู้มั่นคงในคุณงามความดี และมีความเจริญในหน้าที่การงาน” (พระปลัดสุภัทร สุภทฺโท, 2566)

“หากประชาชนวัดค้ำจวน จังหวัดนนทบุรี ต่างฝ่ายต่างมีชั้นศีลธรรมจะไม่สร้างความโหดร้ายรุนแรงขึ้นในจิตของกันและกัน โดยการตั้งจิตไว้ในความเมตตากรุณา มีความรักใคร่ปรารถนาดี และสงสารเห็นใจอีกฝ่ายเสมอ ในฐานะที่ได้ตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกันเสมือนลงเรือลำเดียวกันแล้ว เพื่อป้องกันปัญหาการใช้กำลังข่มเหงทำร้ายร่างกายกัน ซึ่งมีผลเป็นความเปิ่นความบาดเจ็บทั้งร่างกาย และจิตใจ” (ประยูทธ บางหลวง, 2566)

การประยุกต์ใช้หลักชั้นศีลธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตของประชาชน เพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน สามารถประยุกต์ใช้ โดยการพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกวันๆ ในชีวิตรประจำวันที่เราต้องพบเจอ ไม่ว่าจะด้านศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่มากระทบแก่ร่างกาย และจิตใจของเราให้อ่อนแอและก่อให้เกิดเป็นความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น เพราะโทษแห่งการขาดชั้นศีลธรรมนั้นสามารถสร้างความเดือดร้อน และเสียหายแก่ตนเอง และผู้อื่น เช่น ความโทสะ ทำให้ทำร้ายร่างกายของผู้อื่นได้ เพราะขาดขันติ เป็นต้น เมื่อมีชั้นศีลธรรมก็จะได้รับประโยชน์ของขันติ 6 ประการกล่าว คือ 1) ทำให้เป็นคนหนักแน่น ไม่อ่อนแอ ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญชีวิตทุกชนิดได้ 2) ทำให้บุคคลมีมารยาทที่ดีงาม ไม่วุ่นวาย มักริษ 3) ความอดทนช่วยพัฒนาคนให้เป็นบัณฑิต เป็นคนมีเสน่ห์น่ารัก 4) ความอดทนเป็นบ่อเกิดของศีล สมาธิ และปัญญา 5) ความอดทนเป็นเครื่องมือตัดต้นเหตุของความชั่วทั้งหลาย 6) ความอดทน

ช่วยให้บุคคลประพฤติพรหมจรรย์ บรรลุธรรมได้รวดเร็ว และขันติธรรมเป็นคุณธรรมสำคัญประจำตัวปัจเจกบุคคล ในการดำรงชีวิตทั้งเพื่อประโยชน์ชีวิตในปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้า และ ประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิตตามลำดับแห่ง การพัฒนาตนเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2555) ในพระพุทธศาสนาจากสิ่งที่ทำได้ง่ายไปสู่สิ่งที่ทำได้ ยาก ขันติก็เช่นเดียวกัน บุคคลใช้ขันติตั้งแต่ระดับสามัญในการดำรงชีวิตทางโลก เมื่อจะพัฒนาตนเองย่อมต้อง อาศัยขันติที่ได้รับการฝึกฝนดีแล้ว เพื่อเป็นฐานในการเจริญคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้นนอกจากจะเป็นประโยชน์ตน แล้วยังเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วย เพราะคนที่รู้จักอดทนยับยั้งใจตนได้ จะไม่เบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความ เดือดร้อน แต่จะเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น จึงทำให้ตนเองและสังคมเป็นสุข เมื่อนำหลักขันติธรรมมาใช้ร่วมใน การบริหารประเทศแล้ว จะทำให้เกิดความสุขสงบในประเทศได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

การประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้ำคาบ จังหวัดนนทบุรี เมื่อสามารถรักษา ขันติธรรมได้แล้วก็จะได้รับประโยชน์ บุคคลใช้ขันติตั้งแต่ระดับสามัญในการดำรงชีวิตทางโลก เมื่อจะพัฒนา ตนเองย่อมต้องอาศัยขันติธรรมที่ได้รับการฝึกฝนดีแล้ว เพื่อเป็นฐานในการเจริญคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้นนอกจาก จะเป็นประโยชน์ตนแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วย เพราะคนที่รู้จักอดทนยับยั้งใจตนได้ จะไม่เบียดเบียนคนอื่น ให้ได้รับความเดือดร้อนแต่จะเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น จึงทำให้ตนเอง และสังคมเป็นสุข ขันติ คือ ความ อดทน อดกลั้นทางกาย ทางใจ ไม่ประพฤติล่วงละเมิด และแสดงกิริยาที่เหมาะสม ขันตินับเป็นคุณธรรมสำคัญที่ บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่ดีงาม และสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ดี งาม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2555) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ในชีวิตประจำวันได้ อย่างเหมาะสม (Phumphongkhochasorn et al., 2022) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klomkul et al., 2023) เพราะโทษแห่งการขาดขันติธรรมนั้นสามารถสร้างความ เดือดร้อน และเสียหายแก่ตนเอง และผู้อื่น เช่น ความโทสะ ทำให้ทำร้ายร่างกายของผู้อื่นได้เพราะขาดขันติธรรม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตจะสำเร็จได้ด้วยอาศัยความอดทน ขันติธรรมนับเป็นคุณธรรมสำคัญ ที่บุคคลควรนำมาประพฤติ เพื่อบรรลุจุดหมายที่ดีงามทั้งทางกายภาพทางสังคม และทางจิตใจ รวมถึงใช้ความ อดทนพยายามสร้างสิ่งสนับสนุนรอบข้าง ที่จะเกื้อหนุนให้ตนเองดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ขันติเป็นคุณธรรม สำคัญที่สามารถพิจารณา และนำมาใช้ได้ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรมด้วย เป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคล เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริม และสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ดีงาม นอกจากนี้ขันติยังเป็น ศีลธรรม เพราะการประพฤติขันติย่อมแสดงอาการอดทน อดกลั้นเพื่องดเว้นจากการเบียดเบียน งดเว้นจากการ ประพฤติชั่ว ทางกาย ทางวาจา ควบคุมกาย วาจาให้เรียบร้อย ผู้ประพฤติขันติจึงรักษาศีลรักษาความปกติเอาไว้ได้ ขันติจึงมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรม และศีลธรรม

หลักขันติธรรมเป็นคุณธรรมพื้นฐานในการประพฤติปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ควร นำหลักขันติ ธรรมมาใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งทางกาย วาจา และใจ ธรรมที่ส่งเสริมขันติในการอดทนต่อความโกรธ คือเมตตา

เพราะการเจริญเมตตาอยู่เป็นนิตย์ทำให้เป็นคนใจเย็น มีความเอื้อเฟื้อเห็นอกเห็นใจปรารถนาดี และคิดช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้นความโกรธจึงเกิดขึ้นได้ยาก เพราะความโกรธเป็นธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับเมตตา คนมีเมตตาแทบจะไม่ได้อดทน อดกลั้นต่อความโกรธเลย หรือถ้าได้อดทนก็ทำได้ดี เพราะจิตที่มีเมตตาเป็นจิตที่มีพลังในการอดทน หรือยับยั้งใจไม่ให้เกิดผิด ธรรมที่ส่งเสริมขั้นดีในการอดทนต่อความโลภ คือความมักน้อยสันโดษ เพราะใจที่มักน้อยสันโดษมักจะ ไม่เกิดความโลภ หรือหากมีเกิดบ้างก็สามารถที่อดกลั้นได้โดยไม่ต้องยาก ส่วนปัญญาเป็นธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อโมหะ บุคคลควรได้เจริญธรรมทั้ง 3 นี้จึงจะสามารถอดทนต่ออำนาจกิเลสได้ดี

ขันติคือ ความอดทน อดกลั้นทางกาย ทางใจ ไม่ประพฤติล่วงละเมิด และแสดงกิริยาที่เหมาะสม ขันตินับเป็นคุณธรรมสำคัญที่บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งงาม ประเภทของขันติธรรมมี 4 อย่างคือ ความอดทนต่อความลำบาก ความอดทนต่อทุกขเวทนา ความอดทนต่อความเจ็บใจ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส ขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ขันตินับเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ตั้งงาม

การประยุกต์หลักขันติธรรมควรยึดหลัก 5 ประการของเบญจศีลเบญจธรรม คือ หลักประกันร่างกาย หลักประกันทรัพย์สิน หลักประกันครอบครัวหลักประกันสังคม และหลักประกันตนเอง 5 ข้อนี้เป็นกฎระเบียบและเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน เมื่อนำหลักขันติธรรมมาเสริมสร้างครอบครัว และสังคมมาใช้ร่วมกับหลักพุทธธรรมในการบริหารประเทศแล้ว จะทำให้เกิดความสุขสงบในประเทศได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชน วัดค้ำคาจ จังหวัดนนทบุรี” พบว่ายังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมได้อีก จึงขอเสนอหัวข้อประเด็นวิจัยเกี่ยวกับหลักขันติธรรม ดังนี้ 1) ศึกษาหลักขันติธรรมและสันติวิธีเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนสังคมไทย 2) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักขันติธรรมเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของสังคมไทยปัจจุบัน หรือ ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักขันติธรรมกับเบญจศีลเบญจธรรมในการส่งเสริมในการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- ชาญชัย สดศรี. (2566). รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. *สัมภาษณ์*, 17 มกราคม.
- ประยุทธ์ บางหลวง. (2566). ข้าราชการบำนาญ กองทัพอากาศ. *สัมภาษณ์*, 4 กุมภาพันธ์.
- พระปลัดสุภัทร สุภทโท. (2566). เจ้าอาวาสวัดทองนาปรัง เจ้าคณะตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. *สัมภาษณ์*, 8 กุมภาพันธ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 35) กรุงเทพฯ: ผลิติมม์.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวิชัย บุญเพ็ง. (2566). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. *สัมภาษณ์*, 18 มกราคม.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2533). *สูตรสำเร็จแห่งชีวิต*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

ไสว มาลาทอง. (2542). *คู่มือการศึกษาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.

Klomkul, L., Damnoen, S., Sawasdee, U., & Wilairadtanakun, A. (2023). Network Development of Buddhist Communication Innovative Space For Media Literacy of Thai Youths. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 35, 919-935.

Phumphongkhochasorn, P., Damnoen, S., Tuwanno, D. M., Srichan, P. W., & Udomdhammajaree, P. (2022). Educational Quality Assurance and School Management Standards According to International. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 6(1), 1–16.

Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.